ISSN 2958-5694 (Print)
ISSN 2958-5708 (Online)

Ғылым бар жерде - жеңіс бар!
Победа там - где наука!
Victory is where science is!

Ғылыми-білім беру журналы
Научно-образовательный журнал
Scientific and educational journal

Ұлттық Ұлан Академиясының ХАБАРШЫСЫ

№3 (61) 2026

ВЕСТНИК Академии Национальной гвардии Республики Казахстан

BULLETIN of the National Guard of the Republic of Kazakhstan

КОКСНВО

Журнал 2011 жылдан шыға бастады Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясының басылымы Бас редакторы полковник А.Қ. Тоқышев

Ғылыми-білім беру журналы «Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясының ХАБАРШЫСЫ» – «ВЕСТНИК Академии Национальной гвардии Республики Казахстан» Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің Ақпараттандыру комитетінде тіркелген, 28 қазан 2022 ж. № KZ73VPY00058079 куәлігі.

Журнал ҚР ҒжЖБМ ҒжЖБССҚК әскери іс және қауіпсіздік бойынша негізгі қорытындыларды жариялауға, ұсынған ғылыми басылым

(2023 жылғы 28 сәуірдегі № 188 бұйрығы)

Редакцияның мекен-жайы мен телефоны: 150009, Петропавл қаласы, Ж. Қизатов к., 6. Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының академиясы.

Әскери-ғылыми орталығы Телефон: (8 7152) 50-78-88, Тел./факс: (8 7152) 50-74-83; E-mail: Vestnik@ang.edu.kz

Журнал жылына 4 рет шығарылады

Мақала авторларының пікірлері редакция көзқарасын білдірмейді

Журнал издается с 2011 года Издание Академии Национальной гвардии Республики Казахстан

Главный редактор полковник Токушев А.К.

Научно-образовательный журнал «Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясының ХАБАРШЫСЫ» – «ВЕСТНИК Академии Национальной гвардии Республики Казахстан» зарегистрирован в Комитете информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан, свидетельство № KZ73VPY00058079 от 28 октября 2022 г.

Журнал рекомендован КОКСНиВО МНиВО РК для публикации основных результатов по военному делу и безопасности (Приказ № 188 от 28 апреля 2023 года)

Адрес и телефон редакции: 150009, г. Петропавловск, ул. Ж. Кизатова, 6, Академия Национальной гвардии Республики Казахстан.

Военно-научный центр. Телефон: (8 7152) 50-78-88, Тел./факс: (8 7152) 50-74-83; E-mail: Vestnik@ang.edu.kz

Журнал выходит 4 раза в год

Мнения авторов не отражают точку зрения редакции

The magazine has been published since 2011. Publication of the Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan Editor-in-chief Colonel Tokushev A.K.

The scientific and educational journal "Kazakhstan Republikasy Ultty Ultans akademiyasyny KHABARSHYSY" - "BULLETIN of the Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan" is registered with the Information Committee of the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan, certificate No. KZ73VPY00058079 of October 28, 2022

The journal is recommended by KOKSNiVO MNiVO RK for the publication of the main results on military affairs and security (Order No. 188 of April 28, 2023)

Address and telephone number of the editorial office: 150009, Petropavlovsk, st. Zh. Kizatova, 6, Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan.

Military Science Center. Telephone: (8 7152) 50-78-88, Tel./Fax: (8 7152) 50-74-83; E-mail:
Vestnik@ang.edu.kz
The magazine is published 4 times a year
Authors' opinions do not reflect the opinion of the editors

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
EDITORIAL BOARD

Бас редакторлар / Главные редакторы / Chief editors

Тоқышев Артур Қалиақпарұлы, *магистр*
Токушев Артур Калиакпарович, *магистр*
Tokushev Artur Kaliakparovich, *master*

Бас редактордың орынбасарлары / Заместители главного редактора / Deputy chief editors

Альназиров Руслан Бейсекұлы, *философия (PhD) докторы*
Альназиров Руслан Бейсекович, *доктор философии (PhD)*
Alnazirov Ruslan Beisekovich, *Doctor of philosophy (PhD)*

Ғылыми редакторлар / Научные редакторы / Scientific editors

Иманов Амангелді Қалкенұлы, *педагогика ғылымдарының кандидаты*
Иманов Амангельды Калкенович, *кандидат педагогических наук*
Imanov Amangeldy Kalkenovich, *Candidate of Pedagogical Sciences*

Редакциялық алқа / Редакционная коллегия / Editorial board

Ахметов Жумабек Хатиоллаевич, *әскери ғылымдар докторы*
Ахметов Жумабек Хатиоллаевич, *доктор военных наук*
Akhmetov Zhumabek Khatiollaevich, *Doctor of Military Sciences*

Корабельников Александр Андреевич, *әскери ғылымдар докторы*
Корабельников Александр Андреевич, *доктор военных наук*
Korabelnikov Alexander Andreevich, *Doctor of Military Sciences*

Булойчик Василий Михайлович, *техника ғылымдарының докторы*
Булойчик Василий Михайлович, *доктор технических наук*
Buloychik Vasily Mikhailovich, *Doctor of Technical Sciences*

Рустамбаев Мирзаюсуп Хакимович, *заң ғылымдарының докторы*
Рустамбаев Мирзаюсуп Хакимович, *доктор юридических наук*
Rustambaev Mirzayusup Khakimovich, *Doctor of Law*

Серкпаев Мухтар Омирсерикович, *тарих ғылымдарының докторы*
Серкпаев Мухтар Омирсерикович, *доктор исторических наук*
Serkpaev Mukhtar Omirserikovich, *Doctor of Historical Sciences*

Петрусевич Аркадий Аркадьевич, *педагогика ғылымдарының докторы*
Петрусевич Аркадий Аркадьевич, *доктор педагогических наук*

Arkady Arkadyevich Petrusevich, *Doctor of Education*

Мырзалинова Алма Жәкімқызы, *педагогика ғылымдарының докторы*
Мурзалинова Алма Жакимовна, *доктор педагогических наук*
Murzalinova Alma Zhakimovna, *Doctor of Education*

Махмудов Розмет Муратович, *педагогика ғылымдарының докторы*
Махмудов Розмет Муратович, *доктор педагогических наук*
Makhmudov Rozmet Muratovich, *Doctor of Pedagogical Sciences*

Василевский Валерий Борисович, *әскери ғылымдарының кандидаты*
Василевский Валерий Борисович, *кандидат военных наук*
Vasilevsky Valery Borisovich, *Candidate of Military Sciences*

Әбжанов Бауыржан Садықұлы, *философия (PhD) докторы*
Абжанов Бауржан Садыкович, *доктор философии (PhD)*
Abzhanov Baurzhan Sadykovich, *Doctor of Philosophy (PhD)*

Батыров Марат Ескенұлы, *педагогика ғылымдарының кандидаты*
Батыров Марат Ескенович , *кандидат педагогических наук*
Batyrov Marat Eskenovich, *Candidate of Pedagogical Sciences*

Плешаков Анатолий Андреевич , *тарих ғылымдарының кандидаты*
Плешаков Анатолий Андреевич , *кандидат исторических наук*
Anatoly Andreevich Pleshakov, *Candidate of Historical Sciences*

Сартаев Жанбатыр Нұртайұлы, *медицина ғылымдарының докторы*
Сартаев Жанбатыр Нуртаевич , *доктор медицинских наук*
Sartaev Zhanbatyr Nurtaevich, *Doctor of Medical Sciences*

Корнилов Александр Александрович, *әскери ғылымдарының кандидаты*
Корнилов Александр Александрович, *кандидат военных наук*
Kornilov Alexander Alexandrovich, *candidate of military sciences*

Бектұрсынов Нұрбай Кеңесбекұлы, *философия (PhD) докторы*
Бектурсунов Нурбай Кенесбекович, *доктор философии (PhD)*
Bektursunov Nurbay Kenesbekovich, *Doctor of Philosophy (PhD)*

Алтынбеков Денис Шамильевич, *философия (PhD) докторы*
Алтынбеков Денис Шамильевич, *доктор философии (PhD)*
Altynbekov Denis Shamilievich, *Doctor of philosophy (PhD)*

Әбілмәжінов Алмаз Айтжанұлы , *философия (PhD) докторы*
Абильмажинов Алмаз Айтжанович , *доктор философии (PhD)*
Almaz Aitzhanovich Abilmazhinov, *Doctor of philosophy (PhD)*

Саркенқызы Ақмарал, *филология ғылымдарының кандидаты*
Саркенқызы Ақмарал, *кандидат филологических наук*
Sarkenқyzy Ақmaral, *Candidate of Philology*

Әлжанова Раушан Сайранқызы, *тарих ғылымдарының кандидаты*
Альжанова Раушан Сайрановна, *кандидат исторических наук*
Alzhanova Raushan Sairanovna, *Candidate of Historical Sciences*

Анцибор Елена Сергеевна, *магистр, оқытушы-зерттеуші*
Анцибор Елена Сергеевна, *магистр, преподаватель-исследователь*
Antsibor Elena Sergeevna, *research teacher, master*

Техникалық редактор / Технический редактор / Technical editor

Ағатаева Дана Серікқызы, *магистр*
Агатаева Дана Сериковна, *магистр*
Agataeva Dana Serikovna, *master*

Жауапты хатшы / Ответственный секретарь / Responsible secretary

Атығаев Жомарт Айтқұлұлы, *магистр*
Атыгаев Жомарт Айткулович, *магистр*
Atygaev Zhomart Aitkulovich, *master*

Жауапты менеджер / Ответственный за выпуск / Responsible manager

Усеинов Мейрбек Мамбетович, *магистр*
Усеинов Мейрбек Мамбетович, *магистр*
Usseinov Meirbek Mambetovich, *master*

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / TABLE OF CONTENTS

ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ТЕОРИЯСЫ
ТЕОРИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
THEORY OF NATIONAL SECURITY

АБЖАНОВ Б. С. Методологические основы адаптивного противодействия террористическим угрозам в условиях цифровизации и гибридного противоборства 14

АКИМБАЕВ Е. Ж., АСИЛОВ Н. Т., ОДНОВОРЧЕНКО Д. М., ТЛЕГЕНОВ К. Н., СЕМЧЕНКО А. Г. Совершенствование учебно-материальной базы допризывной подготовки в контексте обеспечения национальной безопасности 22

АКЫЖАНОВ Р. Ж., ЯКУБОВ Р. А., КАБЫЛБЕКОВ Б. О. Роль и место национальной гвардии в противодействии современным угрозам национальной безопасности государства 35

БЕНКЕ А. А. Этические и правовые основы применения силы подразделениями Национальной гвардии Республики Казахстан: принципы соразмерности и необходимости 49

ЕРИНБЕТОВА Л. К., САТАНОВА Л. М., МАДАЛИЕВ Т. П., РЮСТЕМОВА Ж. А. Шет елдердегі қылмыстық жазалар мен балама ықпал ету шараларын салыстырмалы құқықтық зерттеу 57

ИСКАКОВ А. М. Анализ наиболее вероятных угроз национальной безопасности Республики Казахстан в современных условиях 69

КОЙШИГАРИНА Г. М., МҰҚЫШЕВ А. А. Таяу шығыс геосаясатындағы ормуз бұғазы әскери-стратегиялық маңызы туралы мәселеге 78

MATYSHEVA A. M. Establishing criminal liability for spiking: problems and prospects of legal regulation 86

МЕНДЫБАЕВА С. А., БЕНКЕ А. А. Қазақстан Республикасының жаңа конституциясы преамбуласындағы адам құқықтары мен «Әділетті Қазақстан» қағидаларының құқықтық-философиялық негіздері 97

МЫРЗАГУЛОВ Н. М., САРСЕНБАЕВА Б. Б. Оперативно-тактическая модель противодействия незаконному обороту оружия в Республике Казахстан: доказательственная цепочка, процессуальные фильтры и сетевой подход 106

СЕКЕНОВ Д. А., СЫЗДЫКОВ А. Ж., МУКАНОВ Д. Ж. Правовые механизмы противодействия экстремизму и терроризму в Казахстане: системные риски и приоритеты совершенствования 123

ТУГЕЛБАЕВ У. Е., ЖУМАТАЕВ А. Н., СМЕТОВ К. Т. Возможности использования искусственного интеллекта в правоохранительной деятельности по противодействию финансовой преступности и преступлениям, совершаемым с использованием криптовалют 131

ШАПАШЕВ М. А., АЛЬНАЗИРОВ Р. Б., КЕНЖЕБАЕВА А. М., НУРСЕИТОВ Н. Г. Ұжымдық қауіпсіздік туралы шартты ұйымдастыру форматындағы әскери-техникалық ынтымақтастықтың мазмұны және мағынасы 140

ШИДЕМОВ А. Г., МАТЫШОВА А. М. Педофильный инцест как угроза национальной безопасности: уголовно-правовые и криминологические аспекты противодействия в Республике Казахстан 151

ТАРИХ. ТАКТИКА ЖӘНЕ ЖЕДЕЛ ӨНЕР
ИСТОРИЯ. ТАКТИКА И ОПЕРАТИВНОЕ ИСКУССТВО
HISTORY. TACTICS AND OPERATIONAL ART

АБДЫКУЛОВ А. А., КОЙЧЫКУЛОВ К. Ж., БАТАЛЫГИН И. А., ФЕДОСЕЕНКО К. В. Особенности тактических действий траншейной войны 163

АБИЛЬМАЖИНОВ А. А., АВЕНОВ Т. К., САРЖАНОВ К. Ж. Теоретические положения и практические рекомендации в теорию тактики национальной гвардии по вопросам управления, взаимодействия и всестороннего обеспечения 168

АЛЬЖАНОВА Р. С., МЕЙРАМОВА А. Б. Система лагерного питания в КАРЛАГЕ: нормативные предписания и практика их нарушения (по документам НКВД) 176

БАЙМАНОВ А. А. Әскери саладағы сыбайлас жемқорлықтың Генезисі мен дамуы: тарихи талдау 190

БЕЙСЕНОВ Е. А., УСЕИНОВ М. М. Философский анализ применения сил и средств Национальной гвардии Республики Казахстан при массовых беспорядках в условиях современных гибридных угроз 199

БЕКТУРСУНОВ Н. К. Опыт и практика применения иностранных войск и специальных подразделений в спецоперации 207

ДАРКЕЕВ Е. К., КАБЖАПАРОВ Б. У. Особенности тактики действий боевого разведывательного дозора в наступлении 217

ЖАМПЕИСОВ Г. Н., АБДЫКАЛЫКОВ А. Т., ИСКАКОВ А. М. Концептуальная модель пункта управления бригады Национальной гвардии Республики Казахстан в условиях современных угроз 224

КАБЖАПАРОВ Б. У. Современные подходы к ведению оборонительного боя общевойсковым подразделением 239

КОЖАГУЛОВ Н. С. Теория и практика применения военных карт 249

КУЛЬБАЕВ Ж. Ж. Внедрение и использование средств визуализации при подготовке и несении службы по охране объектов уголовно-исполнительной системы с личным составом караулов 255

КУПТИКБАЕВ Д. К. О сущности боевой мощи вооруженных сил 266

МЕЙРБЕКОВ Е. Н., НУРТАЕВ М. К., КАДИРКУЛОВ Ш. К. Современные вооруженные конфликты, их сущность и факторы возникновения 279

МОЛДАБЕКОВА Ж. А., СЕРКПАЕВ М. О. Байжігіт Жантеліұлы — тархан рода Атығай: военный предводитель и казахско-российские взаимоотношения в Северном Казахстане (1740–1760-е гг.) 286

ТОКУШЕВ А. К. Концептуальная модель органа управления временной оперативной группировки регионального командования Национальной гвардии при противодействии захвату или блокаде отдельной местности (объектов) деструктивными силами 294

ҚАБЫЛБЕКОВ Б. О. Жиынтық тактикалық топ ұғымының анықтамасын нақтылау мәселелері 306

ТЕХНИКА ЖӘНЕ ҚАРУ-ЖАРАҚ. ӘСКЕРИ ТЫЛ
ТЕХНИКА И ВООРУЖЕНИЕ. ВОЙСКОВОЙ ТЫЛ
TECHNIQUE AND ARMAMENT. MILITARY LOGISTICS

ГАЛИЕВ В. Н., ШАЯХМЕТОВ К. С., АХМЕТЖАНОВ А. С., ГАБДУЛЛИН А. А. Особенности планирования работы автобронетанковой службы в подразделениях оперативного назначения Национальной гвардии Республики Казахстан 314

КАДИРКУЛОВ Ш. К., ОСПАНОВ Ж. С., БЕКМУРЗАЕВ Б. Ж., АХМЕДОВ Д. Ш., АНЕТБАЕВ А. А. Расчеты электрических параметров БПЛА квадрокоптерного типа на кабеле- тросе 322

КЛИМОВ Э. В., ЭЧИН В. Е., БРАЛИНОВ А. А. Роль и место средств радиолокационного обнаружения в системе инженерно-технического оборудования охраны казахстанской части акватории каспийского моря 334

КАЗКЕЕВ Б. М., САРЖАНОВ К. Ж., БАЙБУСИНОВ М. Н. Снабжение подразделений территориальной обороны в условиях начального периода вооруженного конфликта: анализ украинского опыта и предложения для системы территориальной обороны Республики Казахстан 346

КОРАБАЕВ Ж. А., ГРОСКОП Р. В. В вопросах дополнения имеющейся классификации новыми классификационными признаками современных средств диагностирования систем бронетанкового вооружения 358

САЙФУДИНОВ Р. К., НИКИТЕНКО Д. В. Совершенствование методики подготовки стрелка-автоматчика 364

ТЛЕУЖАНОВ Б. М., КУЛЬБАЕВ Ж. Ж. Маныздымемлекеттік объектілерді күзету үшін қолданылатын инженерлік-техникалық күзету құралдарының ерекшеліктері 370

ШАЯХМЕТОВ К. С., ГАЛИЕВ В. Н., МАКИН А. М., ПОПОВСКИЙ С. А., МИНЧЕНКО Л. А. Роль технической разведки в техническом обеспечении во время военного конфликта в Нагорном Карабахе 376

БІЛІМ ЖӘНЕ ТӘРБИЕ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ
ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ
THEORY AND METHODOLOGY OF EDUCATION AND UPBRINGING

АЛЬНАЗИРОВ Р. Б., АКИМБАЕВ Е. Ж., ШАПАШЕВ М. А., АЛТЫНБЕКОВ Д. Ш., КЕНЖЕБАЕВА А. М. Научно-технологическая платформа как эффективность повышения инновационной деятельности научно-исследовательских работ в высшем военном учебном заведении 383

АТЫГАЕВ Ж. А. Теоретико-методологические основы научно-методического сопровождения преподавателей в условиях цифровой трансформации высшего военного образования 400

БАЛТАБЕКОВ А. С., ИМИРОВ С. К. Правовая культура и правосознание офицера национальной гвардии в архитектонике современного государства: теоретико-прикладной аспект 409

БЕЛЯЛОВ Р. Д. Теоретическая модель и формула интегральной оценки дисциплинированности военнослужащих национальной гвардии республики казахстан 416

ГРИШМАНОВ Р. В., ЗЕРНОВ Д. Ю., НУСУПОВ М. Т., МУЛЬДИНОВ Р. Т. Организационно-педагогические условия формирования у курсантов навыков оперативного реагирования в процессе физической подготовки 426

ДАКЕНОВ К. М., МУХАМЕТЖАНОВ А. М., КОРОСТЕЛЕВА Н. А. Оценка психологической и психофизиологической готовности курсантов к действиям в чрезвычайных ситуациях 434

ЕГОРОВ В. С., ХАСЕНОВ К. А. Научно-методические основы развития системы обучения тактике служебно-боевого применения курсантов академии Национальной гвардии Республики Казахстан 444

ЕЛЬЖАНОВ Д. Ш., ФАЙЗУЛИН А. К., КАРАЕВ У. Т., НУРГОЖАНОВА А. С. Әскери қызметшілердің дене дамуы мен еңбек өтімін арттыру теориясы мен практикасы 450

ИМАЖАНОВА Г. С. Ішкі істер органдарындағы тәрбие процесі қызметкерлердің құқыққа қайшы мінез-құлқының алдын алу факторы ретінде 459

ИМАНОВ А. К. Трансформация методов тактико-специальной подготовки подразделений в условиях цифровизации военного образования 467

ЛОГВИНЕНКО Д. В., АТЫГАЕВ Ж. А. Состояние и тенденции развития научно-методического сопровождения педагогических кадров в технологически насыщенной образовательной среде военного вуза 479

МОЛДАЗЫМ Н. М., ИСАБЕКОВ М. К., КЕУЕНОВ К. Т. Международные подходы к формированию профессиональных компетенций сотрудников органов государственного контроля в условиях цифровизации автомобильных пунктов пропуска 491

МУЛЬДИНОВ Р. Т., ГРИШМАНОВ Р. В., АРЖАКОВ В. В., МУЛЬДИНОВА Э. С. Іссапарлар кезеңінде шектеулі қозғалыс белсенділігі жағдайында рекреациялық жаттығуларды қалыптастыру әдістемесі 506

МУХАМЕТЖАНОВ А. М., КАБАКОВ Н. Д., АТИШЕВ М. М., ДАКЕНОВ К. М. Психофизиологические механизмы адаптации курсантов национальной гвардии республики казахстан к повышенной учебно-служебной нагрузке 513

НУЖИН А. В. Интеллектуальные обучающие системы на основе нейросетей в подготовке курсантов продовольственного обеспечения 521

НУСУПОВ М. Т. Исследования антропометрических показателей, двигательной подготовленности и их важности в борьбе дзюдо 528

СИДИКОВ Б. С., ИМИРОВ С. К. Цифровизация управления воспитательной и идеологической работой в боевой обстановке 535

ТАЛАСОВ М. К., АКБЕРГЕН А. , АСИЛОВ Н. Т. Система дисциплинарных мер в отношении военнослужащих: опыт вооружённых сил турции 545

ТУРТАЕВ А. К. Профилактика профессионального выгорания у военнослужащих Национальной гвардии Республики Казахстан: современное состояние и практические решения 558

ТУРУНТАЕВА А. А., САРСЕКОВ Б. С. Әскери құқық пен тәртіптің түсінігі мен қызметтерін құқықтық талдаудың өзектілігі 566

ТЕЛЕУЖАНОВ С. К., АЛДИЯРОВ Е. Т., КАЛИЕВ Б. А. Әскери қызметшілердің жеке өмірі қылмыстық-құқықтық қорғаудың объектісі ретінде 576

ӘОЖ: 355/359-05
ҒТАМР: 78.01.01

ЕЛЬЖАНОВ Д.Ш.[1], ФАЙЗУЛИН А.К.[2], КАРАЕВ У.Т.[3], НУРГОЖАНОВА А.С.[4]

[1] Қазақстан Республикасы Ұлттық ұлан академиясы тыл кафедрасының оқытушысы, запастағы полковник, Петропавл қ. E-mail: elzhanov65@mail.ru;

[2] Қазақстан Республикасы Ұлттық ұлан академия бастығының бірінші орынбасары-штаб бастығы, полковник, Петропавл қ. E-mail:askarfont@mail.ru;

[3] Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының 5571 әскери бөлімі командирінің орынбасары, подполковник, Алматы қаласы. E-mail: ukarayev@internet.ru;

[4] Абай облысы білім басқармасының «Геодезия, картография және құрлыс жоғары колледжі» КМҚК директордың оқу өндірістік жөніндегі орынбасары, арнайы пәндер оқытушысы, магистр.

ӘСКЕРИ ҚЫЗМЕТШІЛЕРДІҢ ДЕНЕ ДАМУЫ МЕН ЕҢБЕК ӨТІМІН АРТТЫРУ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Андатпа. Мақалада әскери қызметшілердің дене даму жүйесін қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздері қарастырылады, жетекші мемлекеттердің армияларындағы дене даярлығын жаңғыртудың қазіргі үрдістері талданады, әскери қызметшілердің дене даму процесінің тиімділігін арттырудың ұйымдастырушылық және педагогикалық шарттары анықталады. Ғылыми дәлелдер мен құзыреттілікке негізделген дене даму жүйесіне арналған ұсыныстар ұсынылады.

Түйінді сөздер: дене даярлығы, әскери қызметшілер, еңбек өтімі, кәсіби-қолданбалы даярлық, функционалдық дайындық, қимыл дағдылары мен қасиеттері.

ЕЛЬЖАНОВ Д.Ш.[1], ФАЙЗУЛИН А.К.[2], КАРАЕВ У.Т.[3], НУРГОЖАНОВА А.С.[4]

[1] Преподаватель кафедры тыла Академии Национальной гвардии Республики Казахстан, полковник запаса, г. Петропавловск E-mail: elzhanov65@mail.ru;

[2] Первый заместитель начальника Академии Национальной гвардии Республики Казахстан - начальник штаба, полковник, г. Петропавловск E-mail: askarfont@mail.ru;

[3] Заместитель командира воинской части 5571 Национальной гвардии Республики Казахстан, подполковник, г. Алматы. E-mail: ukarayev@internet.ru;

[4] Заместитель директора по учебно-производственной работе КГКП «Высший колледж геодезии, картографии и строительства» управления образования Абайской области, преподаватель специальных дисциплин, магистр.

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЯ ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ И РАБОТОСПОСОНОСТИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ

Аннотация. В статье рассматриваются теоретико-методологические основы формирования системы физического развития военнослужащих, анализируются современные тенденции модернизации физической подготовки в армиях ведущих государств, выявляются организационные и педагогические условия повышения эффективности процесса физичекого развития военнослужащих.

***Ключевые слова**:* физическая подготовка, военнослужащие, трудовой стаж, профессионально-прикладная подготовка, функциональная подготовка, двигательные навыки и качества.

ELZHANOV D.S.[1], FAYZULIN A.K.[2], KARAEV U.T.[3], NURGOZHANOVA A.S.[4]

[1] *Lecturer at the rear department of the Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan, reserve colonel, Petropavlovsk E-mail: elzhanov65@mail.ru;*

[2] *First Deputy Head of the Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan - Chief of Staff, Colonel, Petropavlovsk E-mail: askarfont@mail.ru;*

[3] *Deputy commander of the military unit 5571 of the National Guard of the Republic of Kazakhstan, lieutenant colonel, Almaty. E-mail: ukarayev@internet.ru;*

[4] *Deputy Director for Educational and Production Work of the Higher College of Geodesy, Cartography and Construction of the Abay Region Education Department, teacher of special disciplines, master.*

THEORY AND PRACTICE OF IMPROVING THE LEVEL OF PHYSICAL DEVELOPMENT AND PERFORMANCE OF MILITARY PERSONNEL

***Annotation**.* The article examines the theoretical and methodological foundations for the formation of a system of physical development of military personnel, analyzes modern trends in the modernization of physical training in the armies of leading countries, and identifies organizational and pedagogical conditions for increasing the effectiveness of the process of physical development of military personnel. Recommendations are proposed for a system of physical development based on scientific evidence and a competency-based approach.

***Keywords**:* physical training, military personnel, work experience, vocational training, functional training, motor skills and qualities.

Мақалада әскери қызметшілердің дене даму жүйесін қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздері қарастырылады, жетекші мемлекеттердің армияларындағы дене даярлығын жаңғыртудың қазіргі үрдістері талданады, әскери қызметшілердің дене даму процесінің тиімділігін арттырудың ұйымдастырушылық және педагогикалық шарттары анықталады. Ғылыми дәлелдер мен құзыреттілікке негізделген дене даму жүйесіне арналған ұсыныстар ұсынылады.

Түйінді сөздер:*дене даярлығы, әскери қызметшілер, еңбек өтімі, кәсіби-қолданбалы даярлық, функционалдық дайындық, қимыл дағдылары мен қасиеттері.*

Кіріспе. Қазіргі қарулы қақтығыстар жоғары динамикалылығымен, технологиялық байлығымен және жеке құрамның психофизикалық тұрақтылығына жоғары талаптар қоюымен сипатталады. Осы жағдайларда әскери қызметшілердің дене даярлығы тек жалпы даралықтың бір бөлігі ғана емес, жауынгерлік әзірліктің стратегиялық компоненті болып табылады.

Зерттеудің мақсаты – әскери қызметшілердің өнімді дене дамуының құрылымдық-логикалық жүйесін ғылыми тұрғыдан негіздеу және оларда экстремалды жағдайларға жақын ортада психологиялық тұрақтылықты қалыптастыру.

Зерттеудің міндеттері:

1) әскери қызметшілердің соғыс уақытының экстремалды жағдайларына физикалық дайындық деңгейінің жай-күйін талдау;

2) Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері, басқа да әскерлері мен әскери құралымдары әскери қызметшілерінің жұмыс қабілеттілігін дамытуға арналған құрылымдық-логикалық жүйені негіздеу;

3) әскери қызметшілердің жарақаттануының алдын алу мақсатында физикалық төзімділікті, психологиялық тұрақтылықты қалыптастыру және қимыл-қозғалыс дағдыларын дамыту бойынша әскери-педагогикалық жүйе әзірлеу.

Зерттеу материалдары мен әдістері: Зерттеу жүргізу барысында бақылау, талдау және синтез, кейс-әдіс және жаттығу әдістері қолданылды. Әдіснамалық негізі – қолданыстағы шындықты тану мен түрлендірудегі жүйелі тәсіл.

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау: Осы тақырып бойынша зерттеу нәтижелері орта, арнайы және жоғары оқу орындарының басшылығы тарапынан, сондай-ақ әскери қызметшілердің әскери- кәсіби жетілдірілуі аясында Қарулы Күштердің бөлімдері мен құрамаларында пайдаланылуы мүмкін.

Негізгі материалды баяндау: САҚҰ (НАТО) және Азия елдеріндегі даярлық жүйелерін жаңғырту тәжірибесі көрсеткендей, дәстүрлі нормативтік модельден ғылыми негізделген, жекелендірілген жүйеге көшу әскери қызметшілердің функционалдық дайындық деңгейін едәуір арттыруға мүмкіндік береді. Мысалы, АҚШ Армиясында әскери қызметшілердің дене, когнитивті және психологиялық қасиеттерін кешенді дамытуға бағытталған *Holistic Health and Fitness (H2F)* бағдарламасы іске асырылуда [1].

Сонымен қатар, олардың кешенді дамуы АҚШ бөлімшелері қолданылатын жауынгерлік әрекеттердің практикалық ареналарында жүзеге асырылады, бұл жеке құрамның тек әскери-кәсіби дағдыларын ғана емес, сонымен қатар дене шынықтыруын және психологиялық тұрақтылығын қалыптастыруға толық ықпал етеді.

Сур.1: ББ қабылдаудың психофизикалық негіздері

Адам бар болмысты (бұдан әрі – ББ) – *сана, тұпсана және ағза* арқылы қабылдайды деп есептесек және философияның негізгі заңына – болмыстың сана функциясынан артықшылығына сүйенсек, онда оның *санасы* мен *тұпсанасы* оның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге және өзі үшін қолайлы жағдайларға, әдіснаманың *нақты-ғылыми деңгейінде* біз ***ағзаның*** дене дамуы адам сана астында психологиялық тұрақтылықтың және санада сенімділіктің қалыптасуының көзі болып табылатынын айта аламыз [2]. (№ 1 сур. қараңыз)

Осылайша, біз ББ-ны түсінудің *философиялық деңгейіне* келеміз, философияның негізгі заңына – болмыс сананы анықтайды дегенге және «Сау ағзада – сау рух» мақалына көзіміз жетеді.

Мысалы, 7-11 ақпан 2026 жылдары Дубай қаласында өткен арнайы мақсаттағы бөлімшелер арасындағы жарыстың (UAE SWAT Challenge) 48 елден 109 команда арасындағы қорытындысы бойынша Қазақстан командасы жалпы есепте жеңіске жетті. Біздің командаларымыздың жетістіктерін талдай отырып, олардың жеңістерінің негізгі көрсеткіші тек жауынгерлердің жеке дене даярлығы ғана емес, сонымен қатар олардың командалық үйлесімділігі болғанын сенімді түрде айтуға болады.

Бөлімшелер жеке құрамының еңбек өтімі олардың психофизикалық дайындығының жоғары нәтижелерін көрсетті, бұл халықаралық қауымдастықтарда осы бағыт бойынша олардың лайықты жеңістерінің негізгі критериі болды.

Сондықтан, Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің, басқа да әскерлері мен әскери құрылымдарының (бұдан әрі – ҚК) әскери қызметшілерінің еңбек өтімін арттыру мәселелерін және олардағы түрлендіру қызметіне арналған бірқатар ұсыныстарды қарастыру ұсынылады.

Адамның еңбек өтімі тәулік бойы ***ағзаның*** биологиялық ритмдері, ең алдымен циркадтық ритмдер (тәулік бойынша) есебінен біркелкі өзгермейді деген ұғымнан шыға отырып, еңбек өтімінің тәуліктік динамикасын білу еңбекті, оқу қызметін және

демалысты дұрыс ұйымдастыруға ықпал етеді [3].

Тәуліктік еңбек өтімі — бұл адамның белгілі бір тиімділікпен ақыл-ой және дене қызметін тәуліктің әртүрлі сағаттарында орындай алу қабілеті және биологиялық ритмдерге, ұйқы және демалыс режиміне, денсаулық жағдайына, іс-әрекет сипатына, жасына және оның дене даярлық деңгейіне байланысты.

ҚК-де бейбіт уақытта белгіленген күн тәртібі, жауынгерлік даярлықтағы тұрақты оқу процесі, жауынгерлік қызмет міндеттерін орындау, әскери-педагогикалық жүйенің негізгі факторы ретінде әскери уақыт жағдайындағы әлеуметтік-экономикалық және педагогикалық жағдайларға әскери қызметшілерді бейімдеуге (әлеуметтендіруге) бағытталған.

Осыған байланысты, біз күнделікті тіршілік әрекетіндегі биоритмдік деректер деңгейінде адамның еңбек өтімін, сондай-ақ шақырылу алдындағы жас кезіндегі тәуліктік еңбек өтімін *нақты-ғылыми* зерттеуге жүгінуіміз қажет.

Тәулік бойында шақырылуға жататын жастарда бірнеше сипатты кезеңдер ажыратылады:

1) Кірісу кезеңі (6:00–9:00)

Оянғаннан кейін ағза біртіндеп тыныштық күйінен белсенді әрекетке ауысады. Еңбек өтімі біртіндеп артады.

2) Бірінші еңбек өтімі пигі (9:00–12:00)

Ең жоғары ақыл-ой белсенділігі, бұл келесілерге ықпал етеді:

· күрделі міндеттерді шешу;

· жауапты шешімдер қабылдау;

· оқу және талдау жұмыстары.

3) Еңбек өтімінің төмендеуі (13:00–15:00)

Дене белсенділігінің төмендеуі байқалады, бұл келесілермен байланысты:

· табиғи биоритмдер;

· тамақтану;

· шаршаудың жинақталуы.

4) Екінші көтерілу (16:00–18:00)

Дене белсенділігі артады және келесілерге сәйкес келеді:

· дене еңбегі;

· жаттығулар;

· практикалық қызмет.

5) Кешкі төмендеу (19:00–22:00)

Ағза біртіндеп ұйқыға дайындалады. Реакция жылдамдығы мен назарды шоғырландыру төмендейді.

6) Еңбек өтімінің минимумы (1:00–4:00)

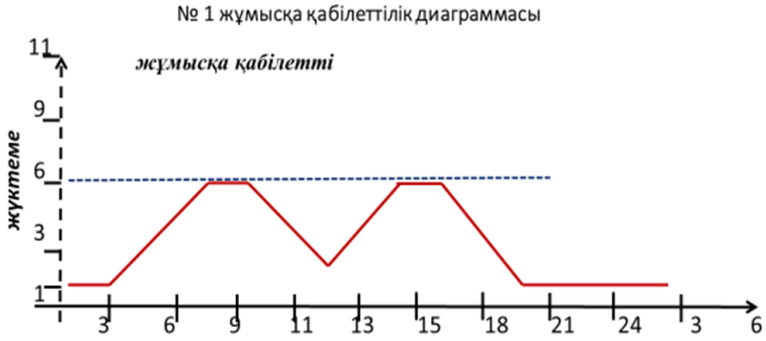
Ең төменгі белсенділік деңгейі және келесілер баяулайды:

· ойлау процестері;

· реакция жылдамдығы;

· қимылдардың координациясы.

Бүгінгі таңда әскерге шақырылатын жастардың жұмысқа қабілеттілік деңгейі шартты түрде мынадай көрінеді: (№1 жұмысқа қабілеттілік диаграммасын қараңыз).

Олардың әскери қызметтерін өтуі барысында, тәуліктік іс-әрекеті басқа әлеуметтік-экономикалық және педагогикалық талаптармен (күн тәртібі, қызметтік уақыт регламенті, тамақтану және демалыс режимі, сөз бостандығына, құқықтары мен іс-әрекеттеріне қойылатын шектеулер) алдын ала айқындалған кезде, осы талаптарға олардың психофизикалық бейімделуі қиындық туғызады.

Сонымен қатар, мұндай тұрақты талаптар жүйесі оларда ассоциативті және шартты-рефлекторлық деңгейде белгілі бір қимыл дағдылары мен қасиеттерін қалыптастырады, бұл олардың дене және моральдық-психологиялық даярлық деңгейін арттырады [4].

Бұл жағдайда, әскери қызметшілердің жалпы дене шынықтыруына, сондай-ақ әскери қызмет қауіпсіздігін қамтамасыз етуге (жарақаттанудың алдын алу) бағытталған еңбек өтімін ынталандыру және қимыл дағдыларын дамыту бойынша бірқатар ұсыныстар беріледі.

Ұсынылған жаңалықтардың мәні келесілерді қолданудан тұрады:

1) Kipicy кезеңі (6:00–9:00)

1. Әскери қызметшілердің еңбек өтімін таңғы физикалық зарядка (бұдан әрі – ТФЗ) кезінде біртіндеп арттыру қажет, онда бірізділік принципі сақталуы керек, ол қозғалыстағы жалпы дамыту жаттығуларын (бұдан әрі – ЖДЖ) – жүру, қозғалыстағы ЖДЖ – жүгіру, кілемшеде 4 кувырок (қысқа, арқамен, ұзын, биік, кедергіден, кедергіге тірек арқылы), орнындағы ЖДЖ жүргізуден тұрады [6. Б. 203-210 б], [6. Б. 48-57]. (1,2,3,4 суреттерді қараңыз).

1 сурет: Арқамен артқа домалау

2 сурет: Жағымен алдыға домалау

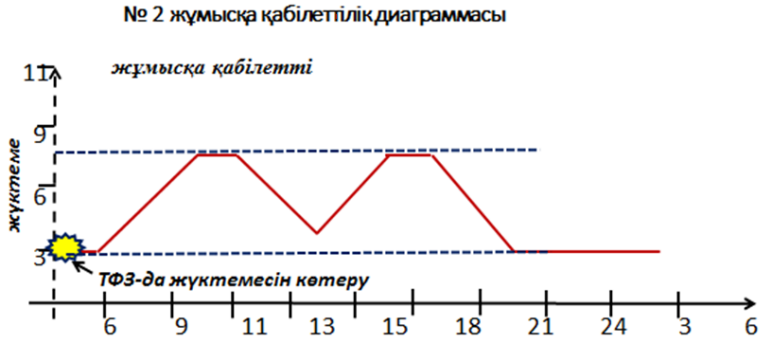

3 сурет: Алдыға жоғарыға домалау

4 сурет: Кедергілерден айналып өтіпдомалау

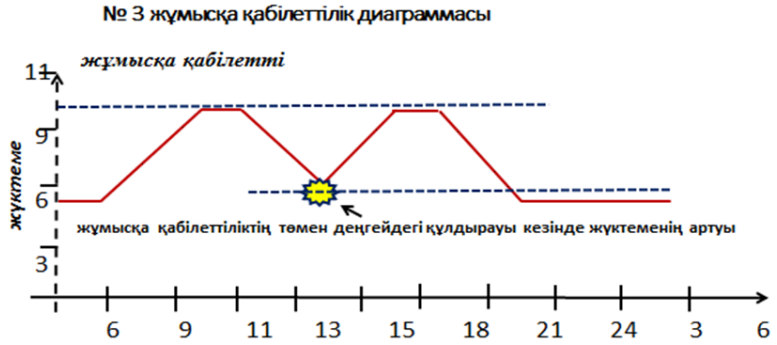
Мұндай ТФЗ-дағы оң жағы – қозғалыстағы және орнындағы ЖДЖ-ның бірізді кешенін қолдану,ептілік және икемділік қимыл дағдыларын дамыту, бұл жазықтықта жарақаттанудың алдын алу бойынша сақтандыру және өзін-өзі сақтандыру. (№2 жұмысқа қабілеттілік диаграммасын қараңыз).

2) Жұмысқа қабілеттіліктің бірінші шыңы (09–12:00) оқу-жауынгерлік даярлықты жүзеге асыру сапасынан тұрады, онда қалыптасқан жағымды мотивациялар әскери

қызметшілердің әскери-қолданбалы және қимыл қасиеттерін өзін-өзі жетілдіруге ықпал етеді.

3) Еңбек өтімінің төмендеуі (13:00–15:00), түскі ас алдындағы қосымша және күнделікті жүктемелермен толықтырылуы мүмкін, бұл бүгінгі күні арнайы мақсаттағы бөлімшелер мен жоғары әскери оқу орындарында (бұдан әрі – ЖОО). (№3 жұмысқа қабілеттілік диаграммасын қараңыз).

*4) Екінші көтереліс (16:00–18:00)*Сәйкесінше, әскери қызметшілердің кешкі уақыттағы еңбек өтімі де артады, бұл практикалық қызметте тиімді жаттығулар мен өзін-өзі жетілдіруге мүмкіндік береді.

*5) Кешкі төмендеу (19:00–22:00)*әскери қызметшілердің ағзасын физикалық қалпына келтірумен, релаксациямен және ұйқыға дайындықпен сүйемелденеді, мұнда шаршауға байланысты реакция жылдамдығы мен назарды шоғырландыру төмендейді.

6) Еңбек өтімінің минимумы (1:00–4:00) ағзаның демалуына мүмкіндік береді, бұл келесі тәулікке арналған биоэнергетикалық қорларын қалпына келтіруге ықпал етеді.

Осылайша, біз ұсыныстарды қолданудың ғылыми және практикалық маңызы бар екенін және еңбек өтімінің тәуліктік динамикасын білу келесілерге мүмкіндік беретінін айта аламыз:

- қызмет күнін оңтайлы жоспарлау;
- күрделі міндеттерді максималды белсенділік кезеңдеріне бөлу;
- шамадан тыс шаршауды болдырмау;
- ауыспалы жұмысты ұйымдастыру;
- еңбек өнімділігін арттыру.

Қорытындылай келе, адамның еңбек өтімі тәуліктік биоритмдерге бағынатынын және толқын тәрізді сипатқа ие екенін айтқым келеді. Максималды белсенділік таңертеңгі және кешке жақын сағаттарда, ал минимум – түнгі уақытта байқалады. Бұл ерекшеліктерді ескеру денсаулықты сақтауға және қызмет тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

Сонымен қатар, әскери қызметшілердің дене дамуының тиімді инновациялық жүйелерін құру – қарулы күштерді жаңғыртудың стратегиялық міндеті болып табылады. Ғылыми білімдерді, цифрлық технологияларды және кәсіби-қолданбалы даярлықты интеграциялау жеке құрамның қазіргі заманғы сын-қатерлер жағдайындағы әрекеттерге тұрақты дене дайындығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. АҚШ Армиясыңдалалық жарғысы FM 7-22 Holistic Health and Fitness (Field Manual 7-22);
2. Д.Ш. Ельжанов. Адам, педагогикалық қызметінде объекті ретінде. Психофизикалықталдаужәнепедагогикалықұсыныстары. Монография. Алматы, «Alash Book», 2024.-240 б.
3. Л. П. Матвеев Дене шынықтыру теориясы мен әдістемелегі. — М.: Дене шынықтыру және спорт, 1991.
4. И. П. Павлов. Мидың үлкен жарты шарының жұмысы туралы дәрістер. — М.: АН СССР, 1951.
5. Д.Ш.Ельжанов, И.Н. Сагандыков.«Хабаршысы» РК ҰҰА № 48 (2-2023) ғылыми-білім беру журналы, 203-210 б.
6. Д.Ш. Ельжанов. Тіршілік ету формуласы.Монография. Алматы, «Alash Book», 2026.-216 б.

REFERENCES:

1. AQSh Armiyasynyngdalalyq zharghysy FM 7-22 Holistic Health and Fitness (Field Manual 7-22);
2. D.Sh. Elzhanov. Adam, pedagogikalyq qyzmetinde obekti retinde. Psikhofizikalyqtaldauzhanepedagogikalyqusynystary. Monografiya. Almaty, «Alash Book», 2024.-240 b.
3. L. P. Matveev Dene shyngyqtyru teoriyasy men adistemelegi. — M.: Dene shyngyqtyru zhane sport, 1991.
4. I. P. Pavlov. Midyng ulken zharty sharynyng zhumysy turaly darister. — M.: AN SSSR, 1951.
5. D.Sh.Elzhanov, I.N. Sagandykov.«Khabarshysy» RK UUA № 48 (2-2023) ghylymi-bilim beru zhurnaly, 203-210 b.
6. D.Sh. Elzhanov. Tirshilik etu formulasy.Monografiya. Almaty, «Alash Book», 2026.-216 b.

Журнал 2011 жылдан шыға бастады Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясының басылымы Бас редакторы полковник А.Қ. Тоқышев

Ғылыми-білім беру журналы «Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясының ХАБАРШЫСЫ» – «ВЕСТНИК Академии Национальной гвардии Республики Казахстан» Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің Ақпараттандыру комитетінде тіркелген, 28 қазан 2022 ж. № KZ73VPY00058079 куәлігі.

Журнал ҚР ҒжЖБМ ҒжЖБССҚК әскери іс және қауіпсіздік бойынша негізгі қорытындыларды жариялауға, ұсынған ғылыми басылым

(2023 жылғы 28 сәуірдегі № 188 бұйрығы)

Редакцияның мекен-жайы мен телефоны: 150009, Петропавл қаласы, Ж. Қизатов к., 6. Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының академиясы.

Әскери-ғылыми орталығы Телефон: (8 7152) 50-78-88, Тел./факс: (8 7152) 50-74-83; E-mail: Vestnik@ang.edu.kz

Журнал жылына 4 рет шығарылады

Мақала авторларының пікірлері редакция көзқарасын білдірмейді

Журнал издается с 2011 года Издание Академии Национальной гвардии Республики Казахстан

Главный редактор полковник Токушев А.К.

Научно-образовательный журнал «Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясының ХАБАРШЫСЫ» – «ВЕСТНИК Академии Национальной гвардии Республики Казахстан» зарегистрирован в Комитете информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан, свидетельство № KZ73VPY00058079 от 28 октября 2022 г.

Журнал рекомендован КОКСНиВО МНиВО РК для публикации основных результатов по военному делу и безопасности (Приказ № 188 от 28 апреля 2023 года)

Адрес и телефон редакции: 150009, г. Петропавловск, ул. Ж. Кизатова, 6, Академия Национальной гвардии Республики Казахстан.

Военно-научный центр. Телефон: (8 7152) 50-78-88, Тел./факс: (8 7152) 50-74-83; E-mail: Vestnik@ang.edu.kz

Журнал выходит 4 раза в год

Мнения авторов не отражают точку зрения редакции

The magazine has been published since 2011. Publication of the Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan Editor-in-chief Colonel Tokushev A.K.

The scientific and educational journal "Kazakhstan Republikasy Ultty Ultans akademiyasyny KHABARSHYSY" - "BULLETIN of the Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan" is registered with the Information Committee of the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan, certificate No. KZ73VPY00058079 of October 28, 2022

The journal is recommended by KOKSNiVO MNiVO RK for the publication of the main results on military affairs and security (Order No. 188 of April 28, 2023)

Address and telephone number of the editorial office: 150009, Petropavlovsk, st. Zh. Kizatova, 6, Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan.

Military Science Center. Telephone: (8 7152) 50-78-88, Tel./Fax: (8 7152) 50-74-83; E-mail: Vestnik@ang.edu.kz

The magazine is published 4 times a year

Authors' opinions do not reflect the opinion of the editors

Басуға 28.08.2026 ж. қол қойылды. Форматы 60х84/8
Офсет басылымы. Офсет қағазы. 34,8 есепті баспа табағы.
Таралымы 25 дана.

Баспахананың мекен-жайы: 150009, Петропавл қ., Ж. Кизатов к., 6,
Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы академиясы
Әскери-ғылыми орталығы

Подписано в печать 28.08.2026 г. Формат 60х84/8
Печать офсетная. Бумага офсетная. Уч.-изд. л. 34,8 п.л. Тираж 25 экз.

Адрес типографии: 150009, г. Петропавловск, ул. Ж. Кизатова, 6,
Академия Национальной гвардии Республики Казахстан
Военно-научный центр